

Ο Καραγκιόζης πάει αντάρτης: ένα ανέκδοτο έργο της Έλλης Αλεξίου από το αρχείο του ΚΚΕ

Τάσος Αγγελόπουλος

Neograeca Bohemica | 22 | 2022 | 109–120 | <https://doi.org/10.5817/NGB2022-1-5>

Tasos Angelopoulos: *Karagiozis Goes Guerrilla: An Unpublished Play* By Elli Alexiou from the Archive of the Greek Communist Party

This short Karagkiozis play, by the writer and Resistance fighter Elli Alexiou, was discovered in the archives of the Greek Communist Party. Karagkiozis, the Greek popular shadow theatre, was used during the Resistance (1941–1944) to promote the struggle against the German occupiers. Here, the main hero, who, for some researchers, symbolizes the low-class Greek citizen, abandons his eternal hunger to join the Resistance movement. But he never abandons his playfulness and jokes, even during the darkest times of the Greek history.

Keywords

Elli Alexiou, Karagkiozis, shadow theatre, Resistance, German occupation, popular theatre

Οργανικά πάντα συνδεδεμένος με την εγχώρια πραγματικότητα και τέλεια προσαρμοσμένος στο κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον,¹ τουλάχιστον μέχρι το δεύτερο μισό του 20^{ού} αιώνα, ο Καραγκιόζης και το θέατρό του δεν θα μπορούσε να λείπει και από την παλλαϊκή Εθνική Αντίσταση ενάντια στους Γερμανούς και Ιταλούς κατακτητές κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941–1944). Παρ' όλα αυτά, εξακολουθούμε να γνωρίζουμε πολύ λίγα πράγματα για τη συγκεκριμένη φάση

1 Chatzipantazis (1982: 77).

της διαδρομής του «πειναλέου και αιώνια ξυλοφορτωμένου»² ήρωα και των συντρόφων του. Αυτό, προφανώς, οφείλεται και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της έρευνας γύρω από το ελληνικό θέατρο σκιών, όπως αυτό αναπτύχθηκε από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα: τέχνη εντελώς αυτοσχέδια και προφορική αρχικά, αλλά και αστικοποιημένη στη συνέχεια, κατέλειπε γραπτά τεκμήρια (παραλογοτεχνικές εκδόσεις, «φυλλάδια» με σκελετούς έργων και τετράδια караγκιοζοπαιχτών), που είχαν περισσότερη ή λιγότερη σχέση με την πρακτική της, αλλά σίγουρα ήταν διαφορετικά από τη γνήσια έκφρασή της, την αυθεντική παράσταση.³ Αν σε αυτό προστεθεί ότι ο Καραγκιόζης, κυρίως κατά τις δεκαετίες του '40 και, κατόπιν, του '50, θα σαγηνεύσει λογοτέχνες και ανθρώπους των γραμμάτων, που θα επιδιώκουν να συνδυάσουν την εγχώρια λαϊκή παράδοση με την ευρωπαϊκή πρωτοπορία,⁴ γίνεται, ενδεχομένως, λίγο πιο κατανοητή η έλλειψη στοιχείων, αλλά και η περιπλοκότητα ως προς την αντιμετώπιση όσων ανακαλύπτονται.

Για την περίοδο της Κατοχής και την εμπλοκή του Καραγκιόζη στην Αντίσταση, διαθέτουμε, από τη μία, τις μαρτυρίες δύο караγκιοζοπαιχτών, των Μίμαρου και Πέτρου Δώριζα, που αναφέρονται στη δράση τους κυρίως σε περιοχές της «Ελεύθερης Ελλάδας», χωρίς όμως να δίνουν πολλές πληροφορίες για το περιεχόμενο των έργων ή τη μορφή των παραστάσεών τους.⁵ Από την άλλη, δημοσιευμένο στο ιστορικό περιοδικό *Γιατί των Σερρών* – μακριά από την άμεση πρόσβαση αλλά διαθέσιμο στον αναγνώστη⁶ – υπάρχει ένα δραματάκι, που είχε σκαρώσει ο, μετέπειτα λογοτέχνης, Γιώργος Καφταντζής με τίτλο *Ο Καραγκιόζης σαμποτέρ*.⁷ Αυτό υποτίθεται ότι παιζόταν από τον Θίασο της ΕΠΟΝ Μακεδονίας στα βουνά το 1944, αν και ο ίδιος ο Καφταντζής δεν αναφέρει τέτοιου είδους δραστηριότητα στο βιβλίο του, που αφορά στη δράση του θιάσου του.⁸ Εκεί, ο λογοτέχνης Καφταντζής μάς παρουσιάζει έναν Καραγκιόζη που συμμετέχει ενεργά στην Αντίσταση, ενώ, ανάμεσα στους στερεοτυπικούς χαρακτήρες του είδους, παραλούνουν επίσης ο Μουσολίνι ή ένας Γερμανός στρατιώτης που γελοιοποιούνται.

Ένα αντίστοιχο δείγμα-τεκμήριο της απόπειρας πνευματικών ανθρώπων να εντάξουν τον Καραγκιόζη στην, με ιδεολογικό πρόσημο, δραστηριότητά τους

2 Όπ.π., 78.

3 Για το πρόβλημα των γραπτών πηγών στην έρευνα γύρω από τον Καραγκιόζη και τη σχέση τους με την αυθεντική παράσταση, βλ. Παπαγεωργίου (2011: 203-204). Βλ. επίσης Stavrakopoulou (2007: 1178).

4 Για αυτή την είσοδο του Καραγκιόζη στη λόγια δραματολογία, βλ. Chatzipantazis (2018: 339 κ.ε.), και ειδικότερα 440-454, όπου αναφέρεται στις σκηνικές μεταπλάσεις του εγχώριου θεάτρου σκιών από τον Βασίλη Ρώτα.

5 Mimaros - Dorizas (1965).

6 Τα τεύχη του περιοδικού *Γιατί* βρίσκονται μόνο στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Σερρών.

7 Kaftantzis (1982).

8 Kaftantzis (1990).

είναι και το δραματάκι της Έλλης Αλεξίου *Ο Καραγκιόζης πάει αντάρτης*. Το δακτυλόγραφο του κειμένου, με κωδικό κ. 284, Φ=13/46/2, ανακαλύφθηκε στο μέρος του αρχείου του *Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ)* που φυλάσσεται στα *Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)*.⁹ Η μόνη μαρτυρία που υπάρχει για το συγκεκριμένο έργο είναι ότι η Έλλη Αλεξίου, ως μέλος του *ΕΑΜ Λογοτεχνών*, το παράστανε (άγνωστο πώς και με ποιους) για να διασκεδάζουν τα παιδιά στο συσσίτιο, το οποίο λειτουργούσε στο υπόγειο της Πολυκλινικής Αθηνών.¹⁰ Η ίδια δεν δημοσίευσε ποτέ τίποτα άλλο από εκείνη τη δράση της (που φαίνεται ότι περιελάμβανε και άλλες μικρές κωμωδιούλες), αλλά το *Ο Καραγκιόζης πάει αντάρτης* θα πρέπει να θεωρήθηκε σημαντικό, τουλάχιστον από το Τμήμα Διαφώτισης της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος, ώστε να διασωθεί μέσα στα αρχεία του, ίσως ξαναδουλεμένο από την ίδια τη συγγραφέα.

Εδώ, η Έλλη Αλεξίου δανείζεται τον τίτλο του έργου της από εκείνα τα έργα του Καραγκιόζη όπου ο κεντρικός ήρωας καταπιάνεται με ένα «επάγγελμα» και τα οποία θα αποτελέσουν την πλειοψηφία μετά τον πόλεμο. Το «αντάρτης», βέβαια, δεν είναι «επάγγελμα», αλλά μάλλον μια στάση ζωής, που συμβολοποιεί την αντίθεση ολόκληρου του λαού στη ναζιστική Κατοχή και προσφέρει (στους θεατές; στους αναγνώστες;) την ελπίδα της Αντίστασης. Εξάλλου, και η κεντρική συνθήκη με την οποία θα ταυτιστεί η Κατοχή στη συλλογική μνήμη, η φονική πείνα, συναντάει στο έργο της Έλλης Αλεξίου τον πιο άξιο εκπρόσωπό της, ο οποίος όμως εδώ λειτουργεί μη αναμενόμενα. Ο Καραγκιόζης, που έτσι κι αλλιώς πάντα πεινάει, θα θεωρήσει τελικά σημαντικότερη την Αντίσταση από την ικανοποίηση της αδηφαγίας του ίδιου και της γυναίκας του, έτσι ώστε, προς το τέλος, να φτάσουμε στο πολυπόθητο αποτέλεσμα: στην έξοδο και του ίδιου του Καραγκιόζη στο βουνό με τους αντάρτες. Μαζί τους ο γιός του, που εγκαταλείπει για λίγο, εδώ, τον επίσης μόνιμα πειναλέο χαρακτήρα του, για να εκπροσωπήσει τη νέα γενιά, την ΕΠΟΝ, που βρίσκεται στην πρωτοπορία του αγώνα. Το Κολλητήρι έχει γίνει πια «άντρας» αντί για ένα συνηθισμένο στο ξυλοφόρτωμα «μυξιαρικό», και πρώτο αυτό θα δώσει το σύνθημα της Αντίστασης, σκοτώνοντας έναν Γερμανό μαζί με τον φίλο του Ηρακλή.

Ο «χαρακτήρας» του Ηρακλή παραπέμπει, προφανώς, σε ένα άλλο ηρωικό παρελθόν, εκείνο της αρχαιότητας, το οποίο δεν παρέλειπε να κάνει την εμφάνισή του, έτσι κι αλλιώς, στον μπερντέ του θεάτρου σκιών (με κύριο πρωταγωνιστή τον Μέγα Αλέξανδρο, που θα σκοτώνει, ξανά και ξανά, τον «κατρηραμένο όφι»).

9 Για τη διάσπαση του αρχείου, που ακολουθεί τη διάσπαση του κόμματος το 1968, βλ. Dagkas - Leontiadis (2009: 148-150).

10 Η πληροφορία επαναλαμβάνεται σε διάφορα σημεία στο διαδίκτυο, βλ. ενδεικτικά Mazitsos (2018).

Έτσι, η τελική εμφάνιση του φουστανελοφόρου μπαρμπα-Γιώργου δεν παραπέμπει μόνο στην πολύ δημοφιλή ιδεολογική σύνδεση της Αντίστασης με την Επανάσταση του '21,¹¹ αλλά συνηγορεί και υπέρ του εγγενούς «αντιστασιακού χαρακτήρα» της νεοελληνικής ιστορίας,¹² ο οποίος όμως τώρα, λόγω του Ηρακλή, επεκτείνεται για να περιλάβει και την αρχαιότητα. Από εκεί και πέρα, στο έργο της Έλλης Αλεξίου υπάρχει και η πρωτοτυπία της εμφάνισης του «λαού» ως χαρακτήρα, ή «Χορού», ο οποίος όμως, αντίθετα από το αναμενόμενο, δεν πρωτοστατεί στην εξέλιξη της ιστορίας: ως «καθοδηγητής» θα λειτουργήσει εδώ ο μπαρμπα-Γιώργος, ωθώντας το ζεύγος Καραγκιόζη (και μάλλον τον Λαό) να προσφέρει όπως και ό,τι μπορεί στην Αντίσταση.

Το δραματάκι της Έλλης Αλεξίου, μαζί με εκείνο του Γιώργου Καφταντζή, αξίζουν μία θέση στο «δραματολόγιο» τόσο του θεάτρου σκιών όσο και γενικά του αντιστασιακού θεάτρου. Αν και παραμένει ένα δείγμα όχι λαϊκό, όχι προερχόμενο από κάποιον επαγγελματία караγκιόζοπαίχτη, δείχνει εντέλει τη στράτευση των πάντων αλλά και όλων των μορφών τέχνης σε αυτό που τότε ήταν το πιο σημαντικό: στην Αντίσταση ενάντια στους κατακτητές.

Βιβλιογραφία

- Chatzipantazis, Th. 1982. I eisvoli tou Karagkiozi stin Athina tou 1890. *O Politis* 49, 64–87. [Χατζηπανταζής, Θ. 1982. Η εισβολή του Καραγκιόζη στην Αθήνα του 1890. *Ο Πολίτης* 49, 64–87.]
- Chatzipantazis, Th. 2018. *Romaiikos Symbolismos. Diastavrosi enchorias laikis paradosis kai enropaikis protoporias sto neolliniko teatro i Teatro kai ethniki taftotita stin Ellada*. Irakleio. [Χατζηπανταζής, Θ. 2018. *Ρωμαίικος Συμβολισμός. Διασταύρωση εγχώριας λαϊκής παράδοσης και ευρωπαϊκής πρωτοπορίας στο νεοελληνικό θέατρο ή θέατρο και εθνική ταυτότητα στην Ελλάδα*. Ηράκλειο.]
- Dagkas, A. – Leontiadis, G. 2009. *To kommatiko archeio. Diadromes, emplokes: To "Archeio tou KKE Esoterikou" kai i antidikia tou KKE me tous epangelmaties istorikous*. Thessaloniki. [Δάγκας, Α. – Λεοντιάδης, Γ. 2009. *Το κομματικό αρχείο. Διαδρομές, εμπλοκές: Το «Αρχείο του ΚΚΕ Εσωτερικού» και η αντιδικία του ΚΚΕ με τους επαγγελματίες ιστορικούς*. Θεσσαλονίκη.]
- Kaftantzis, G. 1982. O Karagkiozis sampoter. *Giati* 82, 31–41. [Καφταντζής, Γ. 1982. Ο Καραγκιόζης σαμποτέρ. *Γιατί* 82, 31–41.]
- Kaftantzis, G. 1990. *Theatro sta Vouna tis Dytikis Makedonias ton kairo tis Katochis*. Serres. [Καφταντζής, Γ. 1990. *Θέατρο στα Βουνά της Δυτικής Μακεδονίας τον καιρό της Κατοχής*. Σέρρες.]

11 Βλ. ενδεικτικά Stathis (2014). Πρβλ. Stavrakopoulou (2012), όπου στη σ. 153 αναφέρει ότι στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οι δημοφιλέστερες παραστάσεις Καραγκιόζη αντλούσαν τη θεματολογία τους από την Επανάσταση του '21.

12 Svoronos (1994: 12).

- Mazitsos, G. 2018. *Omilia gia to afteroma tis TE Irakleiou tou KKE sti kommounistria paidagogo kai pezografo Elli Alexiou*. [Μαζίτσος, Γ. 2018. Ομιλία για το αφιέρωμα της ΤΕ Ηρακλείου του ΚΚΕ στη κομμουνίστρια παιδαγωγό και πεζογράφο Έλλη Αλεξίου.] [online]. Διαθέσιμο από: <https://www.academia.edu/37176183> [28 June 2020].
- Mimaros (Meimaroglou, D.) – Dorizas, P. 1965. Ο Karagkiozis ston polemo kai stin Antistasi. *Epitheorisi Technis* 129, 270–271. [Μίμαρος (Μεϊμάρουλου, Δ.) – Δώριζας, Π. 1965. Ο Καραγκιόζης στον πόλεμο και στην Αντίσταση. *Επιθεώρηση Τέχνης* 129, 270–271.]
- Papageorgiou, I. 2011. I gynaikeia taftotita sto elliniko teatro skion kata tin periodo tou mesopolemou (1918–1940): I diekdikisi tis erotikis aftodiathesis. In A. K. Dimadis (ed.), *Taftotites ston elliniko kosmo (apo to 1204 eos simera)*. Athina, 203–225. [Παπαγεωργίου, Ι. 2011. Η γυναικεία ταυτότητα στο ελληνικό θέατρο σκιών κατά την περίοδο του μεσοπολέμου (1918–1940): Η διεκδίκηση της ερωτικής αυτοδιάθεσης. Στο Α. Κ. Δημάδης (επιμ.), *Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)*. Αθήνα, 203–225.]
- Stathis, P. 2014. Το Eikosiena stin aristeri istoriografia tou 20^{ου} aiona. In D. Dimitropoulos – V. Karamanolakis (eds.), *Oi anagnoseis tou 1821 kai i Aristera*. Athina, 29–43. [Στάθης, Π. 2014. Το Εικοσιένα στην αριστερή ιστοριογραφία του 20^{ού} αιώνα. Στο Δ. Δημητρώπουλος – Β. Καραμανωλάκης (επιμ.), *Οι αναγνώσεις του 1821 και η Αριστερά*. Αθήνα, 29–43.]
- Stavrakopoulou, A. 2007. Katsantonis kai Karagkiozis: Apo to mythistorima ston bernte. In I. Vivilakis (ed.), *Stefanos. Timitiki prosfora ston Walter Puchner*. Athina, 1173–1181. [Σταυρακοπούλου, Α. 2007. Κατσαντώνης και Καραγκιόζης: Από το μυθιστόρημα στον μπερντέ. Στο Ι. Βιβιλάκης (επιμ.), *Στέφανος. Τιμητική προσφορά στον Βάλτερ Πούχνερ*. Αθήνα, 1173–1181.]
- Stavrakopoulou, A. 2012. Ottoman Karagöz and Greek Shadow Theater: Communicational Shifts and Variants in a Multi-Ethnic and Ethnic Context. In D. P. Brookshaw (ed.), *Ruse and Wit. The Humorous in Arabic, Persian, and Turkish Narrative*. Boston, MA – Washington, DC, 146–157.
- Svoronos, N. 1994. *Episkopisi tis neoellinikis istorias*. Athina. [Σβορώνος, Ν. 1994. *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*. Αθήνα.]

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ
Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ ΠΑΕΙ ΑΝΤΑΡΤΗΣ
 (ΣΚΕΤΣ)

Τάσος Αγγελόπουλος – Βασιλική Πορφυρίδου (επιμ.)

Είναι η εποχή της χιτλερικής κατοχής στην Αθήνα. Όλος ο πληθυσμός μαστίζεται από τη φοβερή πείνα. Μέσα σ' αυτούς και η οικογένεια του Καραγκιόζη.

ΠΡΟΣΩΠΑ:

Καραγκιόζης

Καραγκιόζενα

Κολλητήρι

Ηρακλής (φίλος του Κολλητηριού)

Μπαρμπα-Γιώργος

Λαός ανάκατος

Ένας διαβάτης

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: (Τραγουδάει σικλεντισμένα.) Το γιλεκάκι που φορώω, στον ντενεκέε το βρήκα. Μα της κοιλιάς ο ταααμπουράας, με δέρνει, μέεερα-νύυυχα. (Αποτείνεται στο κοινό.) Κακή αρρώστια, μωρ' αδερφάκια μου, η πείνα. Τι τα θες! Σας λέω τον πόνο μου, γιατί και σεις, ποιος λίγο ποιος πολύ, είστε παθός. Εμείς στο σπίτι μου, το συγγενολί μου όλο (σταυροκοπιέται κατά τρόπο γελοίο), δόξα να 'χει η μεγαλοσύνη του, τη βγάλαμε όλοι. Ναι, μα την πίστη μου. Κι άλλους τους χτύπησε στο συκώτι, άλλους στην καρδιά, άλλοι γίνανε τούουουμπανο, χέρια, πόδια... κουκουλωθήκανε τα μάτια τους. (Γελά ξεκαρδιστικά και με δυσκολία συγκρατεί το γέλιο.) Πολύ παράξενο, μωρ' αδερφάκια, να πρήζεσαι απ' την πείνα... να μην τρως και να φουσκώνεις (ξεκαρδίζεται πάλι) και να γίνεσαι σαμαροπαίδα, σαν - ζωή να 'χουνε και να τις ξεπαστρέψει στο έβγα του μήνα ο οξαποδώς - οι Κολωνακιώτισσες, με το μουσχαρίσο, λέει, φιλέτο... (γελά) κι άλλοι, μωρ' αδερφάκια, - (ψέλνει όπως ο παπάς) ευλογία αυτών η μνήμη... κι η ψυχή τους στο καμίνι... - κατεβάσανε τα ρολά (τεντώνεται και σταυρώνει τα χέρια του όπως οι πεθαμένοι), σταυρώσανε τα χέρια, τεζάρανε τα πόδια κι ίσια κατευθείαν με το καρτσάκι για τον κάτω κόσμο... Τι γελάτε, μωρές; Θαρρείτε πως σας κοροϊδεύω; Να (σταυροκοπιέται), να, μα την πίστη μου, με το καρτσάκι... δεν με πιστεύετε; Επειδής τους έπεφτε κοντό; Χαράς την υπόθεση... πετάς τα πόδια σου όξω κι η δουλειά σου γίνεται. (Τρέμει.) Ο χο χο χο χο, Θε-ε-ούλη μου, βλέπε τον Καραγκιόζο σου, για να σε βλέπει κι εκείνος... Εγώ την έβγαλα την αρρώστια της πείνας. Με το να την έχω χρονικιά, άνθεξε ο οργανισμός μου. Η Καραγκιόζενα όμως δεν βάσταξε. Τη βρήκε αδυνατισμένη και τη γύρισε στην πολυλογία...

(Μπαίνει η Καραγκιόζενα.)

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Κάθεσαι και ζαλίζεις τους ανθρώπους... θαρρείς πως έχουν τη δουλειά σου, θαρρείς πως έχουν όρεξη να κάθονται να σ' ακούνε, τεμπέλαρε;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Έτσι τους βρήκα, να κάθονται να χαζεύουνε, όπως τους βλέπεις, και μια και κάθονται... τους λέω κι εγώ τον πόνο μου, για ν' αλαφρώσω... (Στο κοινό.) Σας πρόσβαλα, μωρ' αδερφάκια; Αν σας πρόσβαλα, με το μπαρδόν.

ΘΕΑΤΗΣ: (Ένας από την πλατεία ρωτάει τον Καραγκιόζη.) Και τ' άλλο σου παπούτσι, Καραγκιόζη, τι το 'κανες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Τα σκουπίδια, μωρ' αδερφάκια, είναι σαν τη λοταρία, να 'χεις κι ό,τι σου τύχει. (Χαϊδεύει το ξυπόλυτο ποδάρι του και του τραγουδάει την επωδό από το τραγούδι του Γούναρη.) Μη μου παραπονιέσαι, μη μου στενοχωριέσαι... μη μου σικλετίζεσαι! Παπουτσώσαμε για την ώρα το ζερβί, - δόξα να 'χει η μεγαλοσύνη του - κάτι θα βρεθεί και για του λόγου σου, δεν θέλω να μου κακοκαρδίζεις. (Τραγουδεί.) Μη μου παραπονιέσαι... μη μου στενοχωριέσαι...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: (Αγρια.) Σήκω και κατέβα στα περβόλια, μπας και βρεις κανένα χόρτο, μπας και βρεθεί κανείς και σου δώσει μια βούκα ψωμί.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μεζεδάκι σου μύρισε, χρυσό μου, πρωί πρωί.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Λιγώνομαι από την πείνα... τρεις μέρες έχω να βάλω τίποτις στο στόμα μου...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Αχάριστη γυναίκα, δεν σου 'φερα χθες ολόκληρη πορτοκαλόφλουδα;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Δεν ήτανε ολάκερη, έτσι να σε χαρώ, Καραγκιόζο μου... Αχ, αχ, χάνομαι, λιγώνομαι, πιάσε με· σκοτείνιασε το φως μου, χάνομαι...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: (Την μπατσίζει.) Νερό, νερό, φέρτε νερό...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Φέρετε ψωμί, ψωμί· χάνομαι, ψωμί.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Όλο ψωμί και ψωμί ξέρεις να λες. Το νερό και ο μπάτσος ξέρω πως ξελιγώνει τους ανθρώπους (την μπατσίζει), όχι το ψωμί.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Χάνομαι, χάνομαι, πνίγομαι, αέρα, αέρα...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Αέρα μάλιστα, κάνει καλό (την αερίζει). Δεν κάνεις και λίγη υπομονή; Δεν ακούς το ραδιόφωνο - μα είσαι και αγραμμάτιστη - πως το παμπόρι, το Κουρδουβουλτουλούς, θα φέρει την άνοιξη που έρχεται αλάτι και σπίρτα; Και το καλοκαίρι θα φέρει και ρεβίθια, και αργότερα η Ούνρα...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Εσύ θα πας στην ουρά. Αυτές οι ουρές με ξεκάμανε. Τρέχα, Καραγκιόζενα στην ουρά, στάσου, Καραγκιόζενα στην ουρά.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Όχι, μωρ' αδερφάκι ουρά, Ούνρα σου λέω, Ούνρα...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: (Με χαμηλωμένη φωνή.) Από κείνα που γύρευε τις προάλλες ο γιατρός από τον κουμπάρο μας, τον Νιόνιο; (Την πιάνει η πολυλογία της και τα αραδιάζει όλα χωρίς να σταματά.) Τότες που ήτανε άρρωστος, «κυρ Νιόνιο μου»,

του 'πε λέει ο γιατρός, «δεν μπορώ να καταλάβω την αρρώστια σου αν δεν μου φέρεις ούρα». Τι 'ν' τούτα, λεφτά μαθές του ζήταγε του έρμου. Πού να τα βρει; Απάνω στην ώρα μπήκε ο αδερφός του και κράταγε ένα μπουκάλι, γλιστράει ο άμοιρος, σπάζει το μπουκάλι...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Σκάσε, κούκλα μου, σκάσε, χρυσό μου, μπα και ξεπαράλυσε η γλώσσα της;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Αυτά που σου λέω, να πας να δεις τι θα βρεις να φέρεις να φάμε, ανεπρόκοπε, τεμπέλαρε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Αχάριστη, αναθεματισμένη γυναίκα, τι άσκημο λόγο άκουσες από το στόμα μου; Ο διάλογος να σε πάρει, πότε σου κακομίλησα; Τελευταίο καλούπι του Θεού! Όλο παράπονα έχεις. (Στο κοινό.) Εμένα, μωρ' αδερφάκι, όπως έλεγε κι ο αρχαίος Σωκράτης, η πείνα με γύρισε στο τραγούδι. (Τραγουδάει.) Αν πας στην Καλαμάτα και 'ρθεις με το καλό, φέρε μου ένα καρβέλι, να βρέχω στο νερό...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Στα περιβόλια μπορεί να βρεις και καμιά λαχανίδα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Χάνομαι, χάνομαι, λιγώνομαι, καμαρώτο, το ιμετοδοχείο, καμαρώτο...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: (Τονε μπατσίζει.) Καραγκιόζο μου, τι έπαθες, Καραγκιόζο μου; Τρέξετε, χάνω τον Καραγκιόζο μου.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Εκείνη η καταραμένη λέξη, μόλις την ακούω, χάνω τον κόσμο.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Ποια λέξη, Καραγκιόζο μου, τη λαχανίδα;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Χάνομαι, πεθαίνω, ρίζε μου δυο τρεις μπάτσους, μην τους τσιγκουνεύεσαι, για να συνεφέρω... (Τραγουδάει με μορφασμούς αηδίας.)

Λαχανίδα, λαχανίδα,
Από χίλια μίλια σ' είδα.
Επρασίνιζες στο δίχτυ
και μας άλλαζες την πίστη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Τέλος πάντων, όπως το βλέπεις και μόνος σου, εμείς οι δυο τα κουτσοκαταφέρνουμε. Πότε λιγώνομαι εγώ και με μπατσίζεις εσύ, πότε λιγώνεσαι συ και σε μπατσίζω εγώ, τα κουτσοπερνάμε, μα το έρμο το Κολλητήρι με τους μπάτσους θα τ' αναστήσουμε; (Την πιάνει πάλι η αρρώστια της, λέει, λέει χωρίς να σταματά.) Θυμάσαι τον Δημητρώ; Τότες που καθόμασταν, πριν δέκα χρόνια στην Πλάκα; Δίπλα στο μπακάλικο του Χρήστου, που πέθανε η γυναίκα του - καλή γυναίκα η μακαρίτισσα - από φυματίωση κι απόμεινε χήρος με πέντε παιδιά μεγάλα, χώρια το μικρό που ήτανε βυζανιάρικο...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Πάει, πάει την έπιασε το γλυκό της. Τι σας έλεγα; Πώς θα τη σταματήσω; Φτάνει, φτάνει, άφες λίγα για αύριο.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Έρχεται η μάνα της, η πεθερά του Χρήστου, για να τους πλύνει, η κυρα-Σταμάτα - καλή γυναίκα η μακαρίτισσα - ανεβαίνει στην ταράτσα...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Τι απόγινε ο Δημητρός; Αποκεί ξεκίνησες.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Ανεβαίνει ν' απλώσει, φύσηξε ο αγέρας, πήρε ένα πουκάμισο του Χρήστου, τεντώνει η κυρα-Σταμάτα να πιάσει το πουκάμισο, γλιστράει...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Φτάνει, κόφτο, φτάνει.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Πάρτην κάτω. Απόμεινε ξερή. Εγώ κείνη τη στιγμή μαγείρευα στην κουζίνα...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Ψέματα, ψέματα, ψεύτρα, ψέματα λες.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Να, να σε θάψω, αν λέω ψέματα. Να σε νεκροφιλήσω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: (Τονε πιάνει τρεμούλα.) Θεεεούλη μου, βλέπε τον Καραγκιόζο σου, για να σε βλέπει κι εκείνος!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Μαγείρευα, Καραγκιόζο μου.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Μαγείρευες, κούκλα μου, κακοχρονονάχεις! Μωρή, αφότου σε πήρα και με πήρες, δεν τρώμε στο ξενοδοχείο των αστέρων, πρωί, μεσημέρι, βράδυ ανελλιπώς; Και κοιμόμαστε στο ίδιο ξενοδοχείο; (Χαϊδευτικά.) Όλα κι όλα, εγώ δεν σε πήρα για να μου παιδεύεσαι, να μου ξεροψήνεσαι στις φωτιές και στους καπνούς.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Πέφτει το λοιπόν κι απομένει ξερή. Τι χαλασμός Κυρίου γίνηκε! Τρέξετε, τρέξετε, σκοτώθηκε η κυρα-Σταμάτα, πέθανε η κυρα-Σταμάτα, τρέξετε, τρέξετε! (Ακούονται δυο πιστολιές και μπαίνουν πολλά πρόσωπα στη σκηνή.)

ΛΑΟΣ: (Όλοι μαζί.) Τι 'ναι, τι 'ναι, ποιος τη σκοτώσε; Ποια σκοτώθηκε; Γερμανοί τη σκότωσαν; Μπρε, την κακομοίρα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Η κυρα-Σταμάτα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Ο εγγονός της, ο Δημητρός, πήγαινε στην ίδια τάξη με το Κολλητήρι.

ΛΑΟΣ: Πότε τη σκοτώσανε; Γιατί τη σκοτώσανε; (Κλαίνει όλοι μαζί.) Αχ, την κακομοίρα την κυρα-Σταμάτα, τι μας γίνηκε πάλι! Πού τη σκοτώσανε; Στο μπλόκο τη σκοτώσανε;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Όχι, στην Πλάκα.

ΛΑΟΣ: Στον δρόμο;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Όχι, στην ταράτσα τση.

ΛΑΟΣ: Πότε τη σκοτώσανε; Σήμερα; Χθες; Ποια ώρα;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Πριν δέκα χρόνια.

ΛΑΟΣ: (Αγανακτισμένος.) Πριν δέκα χρόνια; Και μας κάνετε άνω κάτω... Δεν μας φτάνουν τ' άλλα μας βάσανα... οι πείνες μας, οι τρομάρες μας, οι κατατρεγμοί μας, μόνο μας αναστατώσατε για την κυρα-Σταμάτα... ακούς εκεί πριν δέκα χρόνια! (Τους αρχίζουν στο ξύλο.) Πάρτε το λοιπόν για να μάθετε, πάρτε κι από μένα, κι από μένα, κι ακόμα μία!

(Απάνω στο ξύλο μπαίνει το Κολλητήρι με τον φίλο του.)

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Τι έχετε με τους γονείς μου; Ρίχνε, Ηρακλή, ξύλο, δέρνε, δέρνε για να γλιτώσουμε τους γονείς μου.

ΗΡΑΚΛΗΣ: Ρίχνω, ρίχνω, μη σε νοιάζει.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Μωρ' τι γίνεται εδώ πέρα; Εδώ έφτασε η συντέλεια του αιώνας. Με στραβώσανε, με κουτσάνανε, με ξεγοφιάσανε, με ξεπλατίνανε, με ξελαιμιάσανε, με στραμπουλήξανε, με ξεδοντιάσανε, με ξεμαλλιάσανε, με ξεκάνανε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Αρόδο, μωρές, αρόδο είπα. (Τους σπρώχνει όξω.) Πώς έρχεστε και ενοχλείτε το οικογενειακό μου άσυλον; Πώς βάζετε χέρι εις την σύζυγόν μου;

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Από δω είναι ο φίλος μου, ο Ηρακλής...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Ποιος Ηρακλής, μωρέ; Δεν είναι ο Μήτσος, ο μεγάλος γιος του μπαλωματή, του Αντρέα του Στραβοκάνη, εδώ στη γωνιά, που μου μπάλωσε προπολεμικά το δεξί μου το τσόκαρο;

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Μήτσος ήταν προτού πάει στο βουνό, προτού πάει αντάρτης.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Απ' τ' αντάρτικο κατεβαίνεις; (Τρέμει.) Οχο χο χο, Θε-ε-ε-ούλη μου, βλέ-ε-πε τον Καραγκιόζο σου...

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Μήτσος ανέβηκε, Ηρακλής κατέβηκε. Έχει σκοτωμένους... πέντε χιλιάδες Γερμανούς... πενήντα χιλιάδες Ιταλούς.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: (Την πιάνει η φλυαρία.) Ο μακαρίτης ο πατέρας του μακαρίτη του πατέρα μου τον είχα ακουστά να λέει πως εσκότωσε με τα χεράκια του δέκα χιλιάδες Τούρκους. Τότες μαθές δεν είχε Γερμανούς, υστερότερα ξεφυτρώσανε. Δεν πρόλαβε όμως ο μακαρίτης να τους ξεκάμει όλους. Ήθελε ο μακάριος να τους ξεκάμει, μα δεν πρόλαβε. Του δώκανε, μου 'λεγε ο μακαρίτης, μια μαχαιριά εδώ στα πλευρά και τον αφήκανε, μου 'λεγε, στον τόπο. Αν δεν τον αφήνανε στον τόπο, θα την ξεκλήριζε όλη την Τουρκιά· έτσι μου 'λεγε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Σκασμός, κούκλα μου, ξεπαράλυσες πάλι.

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Ακούσατε τις πιστολιές; Εμείς ήμαστε, εγώ κι ο Ηρακλής, και σκοτώσαμε δυο Γερμανούς.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Για μίλα καλά, αληθινούς Γερμανούς; Μέσα κι όξω Γερμανούς; Ή από τους άλλους που 'ναι απόξω Ρωμιοί κι από μέσα Γερμανοί;

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Μέσα κι όξω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: (Τρέμει.) Κα-λά ε-κά-μα-τε, μα μα μα τώ-τώ-ρα;

ΗΡΑΚΛΗΣ: Φεύγομε, φεύγομε.

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Φεύγομε... (Στον Ηρακλή.) Ποιο 'ναι το καλύτερο παλικάρι που μάθαμε στην Ιστορία;

ΗΡΑΚΛΗΣ: Ο Κολοκοτρώνης.

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Θα φύγω Κολλητήρι και θα γυρίσω Κολοκοτρώνης.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: (Κλαίει.) Να 'στε πάντα μαζί, να μη χωρίζετε. (Μπαίνει ένας ξένος.)

ΞΕΝΟΣ:¹ Φεύγετε, φεύγετε, στη γειτονιά σας σκοτώσανε δυο Γερμανούς, τα σπίτια αδειάζουν. Θα κατεβούν να μαζέψουν ομήρους, φεύγετε. (Οι γέροι αγκαλιάζονται με τα παιδιά.) Καλή αντάμωση, καλή λευτεριά, γρήγορη αντάμωση!

ΚΟΛΛΗΤΗΡΙ: Θ' αργήσουμε. Έχουμε πολλή δουλειά μπροστά μας, να λευτερώσουμε κοτζάμ πατρίδα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Να 'ρθετε γρήγορα δοξασμένοι. Ηρακλή μου, έχε τον νου σου στο Κολλητήρι, ξέρεις πως άλλο παιδί δεν έχω. (Κλαίει.)

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Κολλητήρι, να 'χεις τον νου σου στον Ηρακλή, να 'στε σαν τα αδέρφια, να 'χετε την ευχή μου.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Στην ατυχιά που μας βρήκε όλοι αδέρφια είμαστε, όλοι σκλάβοι είμαστε· να 'μαστε μονοιασμένοι για να διώξουμε τον εχτρό.

(Τα παιδιά φεύγουν τραγουδώντας: «Βροντάει ο Όλυμπος κι αστράφτ' η Γκιώνα...». Οι γέροι μένοντας μόνοι τραγουδούν πένθιμα: «Μαύρη είν' η νύχτα στα βουνά, στους βράχους πέφτει χιόνι» κ.λπ. κ.λπ.)

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Για κλάψες είμαστε; Μήτε η νύχτα είναι μαύρη μήτε χιόνι πέφτει. Ξαστεριά είναι. Ξαστεριά είναι. Χαρά Θεού είναι απ' άκρη σ' άκρη σ' όλη την Ελλάδα. Πού 'ναι το Κολλητήρι; Ο κόσμος είναι ανάστατος. Δεν ντρέπεστε να κάθεστε με τα χέρια σταυρωμένα; 'Ηρθεν η ώρα να κλάψουν οι Γερμανοί. Δεν θα κλάψουν για έναν χρόνο και για δυο σαν κι εμάς, αυτοί θα κλαίνε όλα τους τα χρόνια. Μα πρέπει όλοι μας να βοηθήσουμε. Άντε, μπρος.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Κι εμείς οι γέροι;

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Και σεις. Σε πολλές δουλειές οι γέροι είναι καλύτεροι. Καραούλι να φυλάξετε. Μαντάτο να φέρετε. Μαγεριά να 'τοιμάσετε στα παλικάρια. Να παρασταθείτε στον άρρωστο. Να μπαλώστε το τρύπιο του ρούχου. Πού 'ναι το Κολλητήρι; Πρέπει να 'ρθει κι αυτό. Τα παιδιά του κόσμου, όλα έχουν ξεσηκωθεί, και μόνο η αφεντιά σας το 'χετε κρυμμένο στα μεσοπίθαρα... Ντροπή σας! Πού 'ναι το Κολλητήρι, ξαναλέω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Το Κολλητήρι μου; Το Κολλητηράκι μου; Ζωή να 'χει... Ας χτυπήσω ξύλο... Να κόβουνται τα χρόνια μου, να του γίνονται μέρες...

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Άστα αυτά, κουμπάρα, δεν μας χρειάζονται τώρα τέτοιες κουβέντες, και να κοπιάσει και η αφεντιά του να πάρει όπλο...

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Το Κολλητηράκι μου, μπαρμπα-Γιώργο, δεν είναι εδώ, έφυγε. Πάει αντάρτης, στο βουνό...

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Αντάρτης; Στο βουνό; Μωρέ, μίλα καλά, κουμπάρα μου, το Κολλητήρι αντάρτης; Στο βουνό;

1 Πρόκειται μάλλον για τον «Διαβάτη» που αναφέρεται στα πρόσωπα του έργου. Εκ παραδρομής, η συγγραφέας τον ονομάζει εδώ «Ξένο».

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Στο βουνό, ζωή να 'χει...

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Να μου ζήσετε, αντάρτης στο βουνό! Μπράβο σας, γιο τότε βγάλατε, μπράβο σας!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ: Εμένα τρέμει η καρδούλα μου. Σου ξομολογούμαι την αμαρτία μου... Μα δεν λογαριάζω την καρδούλα μου μπρος στη λευτεριά μας... Ας τρέμω. Ας τρέμω, μπαρμπα-Γιώργο μου, θα σ' ακολουθήσω κι εγώ. Θα τρέμω... Θα τρέμω... θα τρέμω... ωσότου θα συνηθίσω... Εδώ την πείνα συνηθίσαμε, και την τρεμούλα θα λογαριάζουμε;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΕΝΑ: Ακλουθώ κι εγώ. Ότι πάθομε, μαζί να το πάθομε.

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: (Στο κοινό.) Πάμε 'μείς αδέρφια, καλή μας αντάμωση, καλή μας λευτεριά, καλή μας αντάμωση με τη νίκη! (Στην Καραγκιόζενα.) Φέρε δω το χέρι σου, Καραγκιόζενα, τα καλά παλικάρια ξεκινούνε με το τραγούδι και με τον χορό.

(Πιάνουνται κι οι τρεις και τραγουδούνε στον σκοπό της Σαμωτίσσας.)

Ο μπαρμπα-Γιώργος πάει μπρος
Κι ο Καραγκιόζης πίσω
Κι η Καραγκιόζενα 'κλουθά, λεβέντες μου (δύο φορές),
Και τους κρατά το ίσο.

(Ο μπαρμπα-Γιώργος σταματά τον χορό και το τραγούδι και αποτείνεται στο κοινό.)

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΓΙΩΡΓΟΣ: Πάμε 'μείς, και 'σείς που θα μείνετε πίσω, όπου κι αν βρεθείτε, να σταθείτε λεβέντες. Μην ξεχνάτε σε κάθε περίπτωση πως είστε παιδιά του βασανισμένου του λαού μας. (Συνεχίζουν το τραγούδι και τον χορό και τραγουδώντας και χορεύοντας αφήνουν τη σκηνή.)

Φόβους δεν λογαριάζουμε,
τρεμούλες δεν ρωτάμε.
Φόβους δεν λογαριάζουμε,
τρεμούλες δεν ρωτάμε.
Αντάρτες πάμε στο βουνό, λεβέντες μου,
χωριά θα λευτερώσουμε,
εχτρούς θα κυνηγάμε.
Τη λευτεριά θα φέρουμε, λεβέντες μου,
Ειδάλλως δεν γυρνάμε.